

LBRIS

We know
books

CARTEA ROMÂNEASCĂ DE PROZĂ

Fericiți cei morți

DAN
STANCA

Editura Cartea Românească este o marcă a Uniunii Scriitorilor din România, administrată de Grupul Editorial ART.

© Grupul Editorial ART, 2024, pentru prezenta ediție

Coordonator editorial: Călin Vlasie
Redactori: Lavinia Vasile, Alina Neculachi
Corector: Alina Bogdan
Tehnoredactor: Angela Ardeleanu
Copertă: Amalia Marinescu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
STANCA, DAN

Fericiți cei morți / Dan Stanca, – București: Cartea Românească, 2024

ISBN 978-973-23-3430-0

821.135.1

Farsele unui critic literar

Când ziua de Crăciun e la fel ca oricare alta, atunci nu încapă îndoială că ai în cap o durere mare...

Cuvintele acestea nu aveau cum să-l lase indiferent pe Cristian Arcu și, oricât de amețit ar fi fost, îl smulgeau din ebrietate și-l aruncau pe o plajă rece, cu nisip aspru. Era lecția pe care viața i-o dădea de fiecare dată cu ocazia sărbătorilor de iarnă. Nu era nici primul și, desigur, nici ultimul Crăciun când vedea că toate în jur sunt neschimbate, iar el, mai ales, e jivina imobilă. Nici cu un centimetru nu fusese în stare să se miște față de poziția pe care o ocupase în urmă cu un an. Era animalul a cărui carcasă nu tresărea. Rigid, impenetrabil, avea o calitate a permanenței care într-un anume fel îi făcea cinste, în alt fel, îl dezonora. Își spunea că va trăi ca un nesimțit o sută de ani și nu va lăsa în urma lui decât o droaie de minciuni. Fiindcă ce altceva fusese la viața lui decât un mare mincinos? Avusese rara capacitate de-a-și falsifica viața... Concluzia era atât de dură, încât îi fugea pământul de sub picioare și lăsa dedesubt un gol amețitor. Privea în jur, în stânga și în dreapta, privea cu nesaț, cu lăcomie, privea de parcă s-ar fi temut că în decursul aceleiași zile va orbi și atunci nu se va mai putea bucura de darul vederii. Doar că în cazul lui privirile aveau o altă semnificație. Voia să primească din partea cuiva, din partea oricui, confirmarea că e încă viu și nu a ajuns o stafie.

Și acum era tot Crăciun... Se uita la televizorul suit pe perete de patronul birtului unde se aciuiseră pentru a mai sorbi puținii stropi de alcool lăsați de alți clienți în paharele lor, și-i venea să verse. Atâta fandoseală nu mai pomenise și era doar om bătrân care, printre altele, făcuse și nițică pușcărie. Dar parcă acolo avea moralul mai bun, adică știa că va veni ziua când va fi eliberat, pe când acum, dintr-un lagăr în care gardienii poartă uniforma lui Moș Crăciun, hăinuță roșie tivită cu blăniță albă, nu mai avea cum să iasă. Vedea reportajele care prezentau bunătățile de pe mesele de sărbători. Meșteri cârnățari și cofetari se întrec unii pe alții pentru a etala produsele cele mai gustoase. Șuncu-lițe, jumări, tobă, caltaboșei care rimează cu botoșei, sarmale care se topesc în gură, friptură fragedă, zemoasă, după care vin dulciurile – cozonaci, fursecuri, cataifuri, plăcinta neaoșă, multă ciocolată și frișcă – apoi fructele și, nu în ultimul rând, dezmațul băuturilor... Și când mai vezi și niscai vedete media, filmate la ele acasă, împodobindu-și bradul și urându-ne nouă, amărăților, pace și liniște sufletească, ți se face greață. Dar el nu mai era un revoltat autentic, ci un frustrat. Oare când i se va mai oferi prilejul să guste asemenea bunătăți? E sărac lipit și-i mulțumește Celui de Sus și pentru o lingură de fasole.

Adevărul este că trăise ultimii ani într-o febră neobișnuită. Se mira singur de întorsăturile vieții sale. Nu-i venea să creadă cât putuse să calce în străchini, să gafeze, să greșească, să se complice până în punctul în care complicațiile nu l-au cruțat. Și cu toate acestea era deasupra lui o putere care absorbea toate contradicțiile. Desigur, aparținea cerului, deși cuvântul folosit e atât de vag, încât niciodată nu lasă să se înțeleagă ce poate ascunde. Arcu se gândea la cuvintele lui Ioan Botezătorul, despre care credea că se potrivesc precum o mânășă atât situației din lume, cât și celei din sufletul său: „Orice vale

va fi astupată, orice munte va fi prefăcut în loc neted, căile strâmbe vor fi îndreptate... și orice faptură va vedea mântuirea lui Dumnezeu...”

În zilele când nu-și găsea liniștea și bătea tot orașul, o revedea pe bătrâna căreia îi smulsese geanta de pe umăr și astfel ajunsese să fie închis. Nu avusese nicio șansă în instanță. Oricum, înfățișarea sa deplorabilă mai degrabă îi provocase pe magistrați decât îi înduioșase. Nu le putuse stoarce niciun strop de îngăduință. Cu toate acestea, ca un om în pericol de înec care se agață de paiul salvator, le spusese că nu urmărise să-i facă rău femeii, avea și el nevoie de câțiva bănuți ca să-și cumpere un hotdog și o cutie de Ursus. Judecătorii nu au ținut cont de explicațiile sale. Chestia cu berea, în loc să-i amuze, i-a enervat. „Vrei să râzi de noi?” S-a apărut cum a putut: „Doamne ferește, dar asta-i adevărul gol golul... Domnilor magistrați”, își aducea aminte că a continuat, „eu inițial nu am avut de gând să fur, am vrut să cerșesc, dar nu mi-a dat nimeni un leu, așa că...” Dar apoi nu și-a ținut gura și a completat: „Și când vezi filme care laudă geniul cerșetoriei ți se face rău. Cum e treaba aia? Mâna întinsă care nu spune o poveste nu primește... Am spus și eu ceva, dar nu m-a crezut nimeni...” Atunci, unul dintre judecători i-a tăiat vorba, astfel încât nu a mai putut să-și exprime gândul până la capăt... Nici măcar nu i s-a dat condamnare cu suspendare, ce să mai zică de arest la domiciliu sau control judiciar, direct executarea... Prea aspru, au considerat unii, chiar injust, dar cazul lui a fost repede îngropat sub un morman de nepăsare.

În închisoare a avut prilejul să-și revizuiască fragment cu fragment soarta care-l împinsese acolo unde era. Iarși nu-i venea să creadă. Cum a fost posibil? Uite că posibilitatea universală care le are pe toate în sacoșă scosese la iveală o situație

de neconceput, dar cu atât mai frumoasă. Crezuse mereu că, dacă prevezi ceva, previi. Adică te temi de ceva, dar dacă ai în vedere respectivul eveniment, acesta nu se va manifesta. În cazul lui a fost exact pe dos. În fața realității l-a cotropit un val de congelare din creștet până-n călcâie. Blocul se transformase într-un morman de moloz. Nu mai văzuse așa ceva din martie 1977, când era un puștan flușturistic, ahtiat de plăceri și distracții, dar în egală măsură atras și de studiu. Precum Cioran odinioară, de la bibliotecă dădea fuga la bordel unde mai și făcea păcatul de-a se amorea de una dintre angajate, dându-i întâlnire în oraș. Fata venea că doar n-avea nimic de pierdut și-l puneă pe tânăr să-și toace banii. Dacă pe urmă, lefter, o căuta din nou, cucoana nici nu se uita la el și de toate vorbele frumoase pe care le schimbaseră se alegea praful. Cu buzele umflate, Arcu rămânea țintuit locului și privea în gol. Nu-i venea să creadă că putuse fi atât de bleg, dar nici nu se învăța minte.

După ani și ani, adică după decenii, după ce avusese loc și schimbarea regimului politic din țară, iar Alianța Nord-Atlantică se întinsese până la gurile Dunării, înghițindu-le și pe acestea, el, aruncând privirea înapoi, nu avea încotro și trebuia să admită că așa i-a fost scris, că așa dictase fatalitatea și nu se putuse abate de la legea acesteia. Fetele de la bordel pe care voise să și le facă iubite, să fie, deci, numai ale lui și care, de la sine înțeles, se amuzaseră pe seama naivității sale, nu făcuseră altceva decât să anticipeze ceea ce avea să se întâmple mult mai târziu, când era deja om în toată firea și nicidecum junele ușor dus de nas. De aceea și spunea că toate în viața lui sunt complicate, dar respectă, în mod paradoxal, un traseu inexorabil. Determinismul funcționase magistral. Orice eveniment avea o cauză precisă, nu picase din senin, se manifestase deoarece

înaintea lui fusese altul care-l determinase. Catenele lanțului se succedau una după alta și niciuna nu putea lipsi din înșiruire.

În pușcărie, mintea îi fusese ațintită spre anii din tinerețe, când era încă student, iar profesorii îl răsfățau cu note mari la examene, garantându-i un viitor ilustru în domeniul criticii literare. Arcu era deja socotit un nume autorizat și nicidecum doar o promisiune, cum erau de regulă caracterizați tinerii valoroși. Lui i se părea însă că succesul este oarecum nemeritat. Nu făcuse cine știe ce eforturi, doar că, în momentul în care începea să citească o carte, ducea lectura până la capăt. Prin aceasta se deosebea de aceia care nu aveau răbdare și n-o terminau. Puși să facă o recenzie, dădeau din colț în colț. Salvarea lor venea dinspre niște sintagme prețioase, abstracte, prin care voiau să arate cât de cultivați sunt și astfel să le arunce fraierilor praf în ochi. Dar textul lor nu spunea nimic sau spunea același lucru indiferent de carte. Asta îl împinsese pe Arcu înaintea lor, doar că... se plictisea. Treptat, nici el nu a mai fost în stare să finalizeze o lectură, dar măcar avea onestitatea să nu scrie despre ceva necitit. Așa că n-a mai scris deloc, devenind de o lenevie alarmantă. De unde începe istoria? se întreba, scormonind neconținut cu vătraiul în bulgării de jar. Din Epoca Luminilor, din Renaștere, din Evul Mediu, din Antichitate sau, cum zicea bătrânul Eliade, de la Sumer. Care a fost așadar Sumerul lui?

Arcu nu fusese niciodată un cititor asiduu al Bibliei, deși, așa cum auzise încă din copilărie, nu ești om cult dacă nu ai citit-o din scoarță-n scoarță. Pe el îl atrăgea mult mai mult mitologia greco-romană. Forfota aceea multicoloră de zei și zeițe îl amuza și-i stimula fantezia. Se considera un politeist pentru care, cu cât crește mai mult numărul zeităților, cu atât și cosmosul e mai bogat. Bunăoară, în literatură era mare admirator

al lui Turgheniev, socotindu-l cel mai european scriitor rus, spre deosebire de Dostoievski, un barbar, un asiatic, isteric și epileptic, așa cum, la vremea respectivă, medicii au și recunoscut, punându-i diagnosticul necruțător. Mulți l-au luat la rost pentru poziția sa tranșantă și, socoteau stimabili, chiar nedreaptă, dar Arcu a știut ca nimeni altul să le facă față și să le demonstreze că din punctul lui de vedere literatura e una, iar ideologia, alta, nu se încurcă borcanele, așa că venerabilul karamazovian o fi considerat cel mai mare autor creștin al tuturor timpurilor, dar asta nu înseamnă că-i și mare scriitor. Când făcea asemenea afirmații, se afla în puterea vârstei, admirat și respectat de aspiranții la glorie scriitoricească. Deși erau toți cam de-o seamă, prin poziția pe care o ocupau se părea că-i despart decenii. Arcu era maestrul, iar ei, niște bieți ucenici care se gudură pe lângă el pentru a-i câștiga favorurile. Îi privea de sus și uneori chiar se simțea înduioșat văzând cum fiecare cuvântul aruncat de el la întâmplare cască abisuri în sufletul lor. „Ce chestie“, exclama, „oamenii ăștia chiar mă cred. Eu sunt pentru ei un fel de Demiurg, ha, ha...“ Întâi s-a distrat, pe urmă însă poziția aceasta de autoritate a început să-l indispună. Nu se mai simțea în apele lui. Nu era vorba neapărat de modestie, ci de o anumită jenă față de propria sa prestație caracterizată, de fapt, prin nesinceritate. În felul acesta, și-a descoperit o latură a personalității până atunci cu totul nebănuită: aceea de farsor. Și-a dat seama că măsluind cărțile va avea satisfacții remarcabile, care nu se pot compara cu mulțumirea de-a fi un critic cinstit. Ce-i aia să pui pe hârtie ce gândești? Rahat cu perje! Asta poate face oricine. Măiestria propriu-zisă e aceea de a spune exact opusul a ceea ce consideri că e just. Ce este

mai vrăjitoresc pe lumea aceasta decât să faci din alb negru și din negru alb? Naivii, proștii, dogmaticii spun că albul e alb și negrul e negru, dar oamenii care știu să jongleze spun pe dos și de aceea pot forma adevărata elită.

Ideea aceasta i-a încolțit în minte într-o seară când se întorcea de la facultate cu sufletul cătrănit. Acolo se luase la harță cu un profesor în vârstă, trecut de 70 de ani, dar care se ținea bine și nu voia să cedeze locul său altora mai tineri. Era știut faptul că în timpul comunismului avusese o atitudine demnă și, atât cât fusese posibil, se opusese demagogiei. Studenții dinainte și-l aminteau ca pe un om care vorbea rar și apăsător, care fugea de expresiile bombastice, dar la o adică avea capacitatea să inducă prelegerii o undă de sublim. De la început nu-l agrease pe Arcu, bănuind că în el își face de cap un saltîmbanc primejdios. Intuise de asemenea că fibra ludică a inteligenței sale se va degrada și-l va cotropi. Arcu, pe de altă parte, înțelesese că poate avea în profesor un adversar de temut. El făcea parte din generația contestatară care, mai ales după 1989, voise să dea de pământ cu toți boșorogii și toate fosilele care umpleau amfiteatrele universitare. Ovidiu Mihălceanu, așa-l chema pe profesor, părea obstacolul cel mai rezistent în calea ofensivei. Nu prea se contraseră până atunci, dar în seara respectivă confruntarea nu a mai putut fi evitată. Arcu era și oleacă pilit deoarece secretara-șefă împlinise un număr de ani și dăduse de băut. El golise vreo trei cupe de șampanie și, de aceea, avea chef de bârfe, dar și de polemici. Când a ieșit din secretariatul Facultății de Limbă și Literatură Română a dat nas în nas cu profesorul Mihălceanu, dus aproape pe sus de două fete de la financiar care nu concepeau ca la o asemenea sindrofie

să nu fie prezentă și domnia sa. Și așa a avut loc întâlnirea. Arcu, vesel, văzându-l pe profesor, a șarjat primul:

— Ohoo, dumneavoastră ați coborât în mijlocul nostru, al chefliilor? Nu pot crede. Ziua aceasta trebuie consemnată în analele facultății.

I se împleticea limba în gură și chiar a dat să-l îmbrățișeze pe profesor, care a avut totuși timp să facă un pas în spate. S-a retras, dar a răbufnit:

— Oi fi eu fosilă, dar mai bine așa decât un circar ca dumneata. Faci de râs, domnule Arcu, învățământul academic.

Arcu s-a simțit palmuit, iar băutura s-a scurs din el până la ultimul strop. Era palid și se vedea de la o poștă că între dorința de a se abține și nevoia de a erupe se dă o luptă crâncenă.

— Nici cu dumneavoastră nu mi-e rușine! a spus în cele din urmă, ca un icnet.

Profesorul ar fi fost atunci în stare să-l strângă de gât. Femeilor de față nu le venea să creadă că între două distinse cadre universitare pot izbucni conflicte atât de intense. Mai târziu, aveau să comenteze la ele în birou evenimentul, subliniind din ce în ce mai apăsător că atâta ură cât văzuseră atunci n-au mai pomenit.

Profesorul nu a mai trăit mult. Suferea de o insuficiență cardio-respiratorie care s-a acutizat, iar până la atacul final nu a mai fost decât un pas. Când s-a prăbușit în holul facultății, prăbușire însoțită de țipetele martorilor, avea figura rigidă și ochii aprinși ca două flăcări. Într-o fracțiune înțelese că nu mai e nimic de făcut și tot ceea ce edificase într-o viață de dascăl va fi surpat de impostori și prefăcuți.

Arcu a fost la înmormântare și unii au recunoscut că l-au văzut lăcrimând. Poate că nu-l plângea pe profesorul decedat, ci avea în vedere propria soartă care, încă de pe atunci, începea

să-l îngrijoreze. În ciuda nonșalanței pe care o afișa cu o satisfacție nedrămuită, era și oleacă anxios și nu de puține ori se simțea încolțit de un dușman invizibil care-i distrugea și ultima brumă de tihnă. În ruptul capului însă nu voia ca oamenii să-l ghicească. El era maestrul, balerinul, criticul literar relaxat ale cărui verdicte pot ucide și, în egală măsură, pot să-l aducă pe autor dintre morți înapoi la viață. Și totuși, dacă plânsese la funeraliile profesorului Mihălceanu, lacrimile exprimasera și o ușurare binevenită. Sigur că nu se bucura de decesul acelei somități, care, printre altele, avea și studii de teologie, dar plecarea trăgea după sine și un secret care-l privea pe Arcu direct și a cărui dezvăluire l-ar fi aruncat în cea mai jenantă lumină. Nu știa cum se făcuse, dar profesorul, cu nasul lui de copoi exersat în a depista lichelele, îl adulmecase și ajunsese la o concluzie nimicitoare. Pentru profesor nu mai existase niciun dubiu că tânărul este un farsor fără pereche, dacă nu cumva, dincolo de plăcerea măsluirii, nu era vorba și de o influență mai înaltă sau mai adâncă. S-a cutremurat și din clipa aceea a început să-l privească pe viitorul critic literar cu o temere justificată. Arcu se simțise vânat și înțelesese că față de profesor nu se mai poate ascunde. Acesta reprezenta o instanță pe care nu o putea ocoli. De aici pornise și senzația că e încolțit și tot aici își avea originea și starea de anxietate. Ce mai încoace și încolo, omul îl incomodase, ceea ce, totuși, era puțin spus, de fapt îl terorizase. Dacă avea să fie deconspirat?

Inițial, Arcu se ocupase de literatură cu toată conștiinciozitatea și onestitatea. Dacă-i plăcea o carte și o considera valoroasă, făcea tot ce putea pentru a-i scoate meritele în evidență. Chiar îl suna pe autor și-l felicita. Autorului nu-i venea să creadă că un critic literar, care de regulă nu e cea mai agreabilă persoană din lume, a fost în stare de un asemenea gest. Pur și simplu

nu știa cum să-i mai mulțumească și să-și exprime recunoștința. Arcu era la rândul lui emoționat și astfel se complimentau unul pe altul minute în șir de mai mare hazul. O vreme, s-a ținut de treabă, câștigându-și chiar renumele de om bun și drept. Dar o forță străină a început tam-nisam să lucreze în creierul lui și să-i întunece judecata. Forța aceasta ostilă era de fapt determinată tot de plictiseală. La un moment dat nu a mai avut chef să se poarte ca până atunci, și ce i-a dat prin minte? Ce ar fi să schimbe macazul? „Prea îi laud mult pe autori și o să li se urce la cap.“ Nu-i vorba, că și în clipa în care dădea peste cărți proaste, nu avea milă și le executa pe loc. Era astfel un om corect și mai toți așa-l vedeau. Dar soarta lui avea s-o apuce pe alte căi.

Ideea de a se schimba i-a venit sau s-a consolidat în capul lui pe când petrecea într-o seară răcoroasă, la cârciumă, bând vin roșu, o fetească neagră de Sâmburești care-i ațâța sângele. Avea alături o tânără care voia neapărat să-i intre în grații. Pentru a obține ce voia ar fi fost în stare de cel mai înalt sacrificiu, deoarece, gândea juna, ce e mai frumos pe lume decât să te jertfești pe altarul poeziei, chiar dacă astfel încalci cea mai elementară pudoare? Arcu nu era însă atras de ea și asta o făcea să-și piardă răbdarea, ceea ce, din păcate, o urâtea. Dar atunci, în seara de pomină, când fata l-a asigurat că e în stare de orice pentru ca el să dea cât de cât atenție plachetei ei de versuri, i-a răspuns fără menajamente: „Dragă, cartea ta e un rahat, dar ai să vezi cum am să scriu...“ Tânăra s-a îngălbenit toată și ar fi izbucnit în hohote de plâns dacă, în încercarea de a nu se da în spectacol, nu și-ar fi mușcat buzele până la sânge. Arcu a îmbrățișat-o, dar a simțit-o ca de gheață. Fata, de fapt, nu mai știa ce să creadă. Își bate joc? Dacă are o părere mizerabilă despre cartea ei, de ce se poartă afectuos? Arcu tot nu avea chef de amor. În general,

el nu rata asemenea prilejuri și astfel îi cădeau în așternut femeii din toate categoriile: și puștoaice liceence, studente, chiar și profesoare mature, deja galonate cu gradul I în învățământ, toate cedau dacă știa cifra corpului lor. Avusese de-a face și cu scriitoare bune, și cu altele foarte bune, dar nu ocolise nici mediocrele... Odată, se bucurase de o autoare netaalentată, dar din cale afară de temperamentală. Scria atât de prost, cum nu mai pomenise în cariera lui de critic literar, ce-i drept abia începută. I-a spus adevărul în față și fata pur și simplu s-a pierdut cu firea. Suspinând neîncetat, i-a mai pus o dată întrebarea: „Domnu' Arcu, chiar atât de prost scriu?“ El nu a făcut atunci nici cea mai firavă concesie. „Da, domnișoară, e o jale poezia dumneavoastră, n-aveți pic de talent...“ De neînțeles apoi de ce autoarea ținută de un asemenea verdict fără recurs, în loc să-i întoarcă spatele, cu mișcări pe care poate nici nu le conștientiza întru totul, a început să se dezbrace, să arunce hainele de pe ea una câte una, cu atitudinea aceleia care nu mai are nimic de așteptat de la viață. Arcu a rămas cu gura căscată. Deși ar fi trebuit să rămână neclintit, nu s-a putut abține și a profitat de nefericită. Aceasta, pierzând orice control, l-a acoperit de sus până jos cu o mantie de săruturi, unul mai senzual decât altul, de parcă ar fi vrut să-și exprime în acest fel o recunoștință paradoxală. A doua zi el fusese năuc, aproape dezgustat, înțelegând că nu mai poate da ochii cu femeia. Și nici nu a mai dat.

De aceea, amintindu-și ce trăise atunci, nu s-a mai putut apropia de tânăra care, similar, îi cerea să-i aprecieze cartea. Aceasta a plecat în cele din urmă, lăsându-l în mijlocul străzii indecis, ca și când n-ar fi știut încotro s-o ia, dar iluminat de o hotărâre importantă. Ce s-o fi petrecut, totuși, în mintea lui? A trăit un fel de metanoia, dar în sens contrar. Nu înseamnă